

תרומת מפעל ההעפלה להצלחת המאבק לעצמאות ישראל

מאת: צבי בן צור

יש קונצנזוס די רחב, בקרב היסטוריונים ואנשים שהכירו היטב את מפעל ההעפלה, שההעפלה תרמה משמעותית להצלחת המאבק לעצמאות ישראל. הבדלי דעות בנושא מתבטאים בעיקר בדגש על תרומה זו או אחרת. שאול אביגור ז"ל, ראש המוסד לעליה ב', מדגיש במיוחד את תרומת המפעל לחיזוק המוטיבציה למאבק הלאומי בקרב קהילת הפליטים וניצולי השואה באירופה, אנשי היישוב בארץ והיהודים בצפון אמריקה – מוטיבציה ששמרה, בין היתר, שהפליטים לא התפזרו ברחבי עולם תוך איבוד זהותם הלאומית והניעה אלפי יהודים מרחבי העולם להתנדב להגנה ולצה"ל בזמן מלחמת העצמאות. תרומה נוספת שאביגור מציין היא שהניסיון המבצעי, הספינות, התשתית והקשרים בחו"ל שנרכשו במפעל נוצלו בהמשך לצורך העלאת למעלה ממאה אלף עולים בזמן מלחמת העצמאות (ראה [גל העלייה ההמונית](#)), העברת הנשק הקריטי בחשיבותו לארץ במהלך המלחמה (ראה [מפעל הרכש](#)) ו**הקמת חיל הים וצי הסוחר**. לרשימה של אביגור יש להוסיף גם את תרומת רשת 'גדעון' ו**הגדעונים** למשרדי החוץ והביטחון בראשית דרכם (לפרטים [הקש כאן](#)). אביגור גם מחזיק בדעה שההעפלה תרמה לגידול האוכלוסייה היהודית בארץ, שכן ללא הלחץ שהיא יצרה סביר להניח שהבריטים גם לא היו מאפשרים את [העלייה הלגאלית](#) לפי המכסה של 1,500 עולים בחודש (לסיכום של אביגור במלואו [הקש כאן](#)).

לדעת רבים הייתה למפעל ההעפלה השפעה ישירה משמעותית על הצלחת המאבק המדיני/צבאי שהוביל להחלטה ההיסטורית של הכ"ט בנובמבר על סיום המנדט הבריטי וקבלת עצמאות מדינית. ההעפלה הדגישה והמחישה לעולם את הקשר בין בעיית מאות אלפי הפליטים באירופה לבין פתרון מדיני בארץ ישראל שיאפשר את השתקמותם שם. לכך יש להוסיף שהבריטים סבלו קשות מהנטל הכספי והמוראלי של מאבקם בהעפלה ומהשם הרע שיצא להם בדעת הקהל הבינלאומית מפעילותם נגד פליטים חסרי כל המחפשים לעצמם בית. [יואש "צ'אטו" צידון](#) ז"ל, פעיל העפלה בכיר ומי שלימים היה טייס בכיר בחיל האוויר, תעשיין וח"כ, סיכם זאת כך (מתוך ספרו האוטוביוגרפי "ביום בליל בערפל", עמ' 65): "הבריטים ריכזו בארץ כמאה אלף חיילים, כלומר חייל בריטי על כל 5-6 תושבים יהודיים... הם נקלעו לצרה בדמדומי השקיעה שלהם, בשל התנגדותו של היישוב. יש כאלה שמתעקשים עד היום להתמיד בוויכוח אנכרוניסטי בשאלה "מי גירש את האנגלים מהארץ?", האם הפעולות האלימות של אצ"ל לח"י והפלמ"ח, או העלייה הבלתי-ליגלית. המסמכים של השלטון הבריטי [...] נוטים, הייתי אומר, לטובת העלייה, אבל זהו ויכוח סרק חסר טעם. עובדה, גירשנו אותם. מבחינה היסטורית הסתדרו העניינים כאילו יד נעלמה תיזמנה אותם היטב. היו שני ארגוני פורשים קטנים יחסית, שאפשר היה להתייחס אליהם רשמית כ"בלתי-ניתנים לשליטה, מה לעשות?" וארגון אחד מאד גדול [ארגון ההגנה], אשר איבטח את ההתיישבות, ביצע את העלייה הבלתי-ליגלית, פוצץ תחנות מכ"ם, ספינות-כלא ומסילות רכבת, ומעל לכל, בנה את הכוח העתיד להכריע עם פרוץ מלחמת השחרור".

ההעפלה אחרי מלה"ע – מפעל לאומי שנהנה מקונצנזוס מוחלט בקרב יהדות התפוצות והיישוב בארץ (למרות שההעפלה בוצעה כמעט בלעדית ע"י המוסד לעליה ב' שהיה זרוע של ארגון 'ההגנה', הרביזיוניסטים קיבלו מכסות עבור אנשיהם ולכן תמכו במפעל ושתפו איתו פעולה) – תרמה רבות לא רק למוראל ולגיבוש החברתי של אנשי היישוב והמעפילים, אלא גם, ובהתאם, לתדמית של התנועה הציונית ברחבי העולם כתנועה אחראית, מלוכדת, שולטת באנשיה, בעלת כושר ביצועי מרשים, ומתפקדת כאילו כבר הייתה ישות מדינית עצמאית. גם אם ישנם כאלה שלא מקבלים את הדעה לפיה להעפלה הייתה השפעה ישירה על תוצאות המאבק המדיני, אין ספק שהתדמית הנ"ל הייתה תנאי הכרחי לנכונות של מדינות העולם, כפי שבאה לידי ביטוי בהחלטת הכ"ט בנובמבר, להעניק ליישוב בארץ עצמאות מדינית. ההיסטוריונית פרופ' חלמיש סיכמה זאת כך: "כשבועולם ראו שיש כאן מוסדות מגובשים וציבור עם הנהגה מסודרת, הייתה תחושה שאפשר לתת למתיישבים האלה מדינה".

נספח

את הרשימה הבאה של תרומות ישירות ועקיפות של מפעל ההעפלה להקמתה של מדינת ישראל פירסם ההיסטוריון ד"ר מרדכי נאור בספרו "בים, ביבשה וגם באוויר - מבט חדש על ההעפלה" (עמ' 42 בספר):

ניתן למנות לא פחות מ-10 תרומות ישירות ועקיפות של ההעפלה בדרך להקמתה של מדינת ישראל: א. במלחמת העולם השנייה ובמיוחד לאחריה לא הבין העולם התרבותי מדוע מונעים הבריטים, שהבטיחו להקים לעם היהודי "בית לאומי" בארץ-ישראל, את כניסתם לארץ של ניצולי שואה. פרשת "אקסודוס" היוותה דוגמה טובה לכך. האהדה העולמית הייתה גורם חשוב במאבק לעצמאות; ב. ההעפלה הייתה גורם מאחד של כל הזרמים בציונות. היהודים לא קיבלו את המינוח הבריטי "הגירה בלתי-לגאלית". מבחינתם כניסתו של כל יהודי לארץ הייתה חוקית בכל זמן ובכל מצב; ג. גידולו והרחבתו של היישוב היהודי בארץ-ישראל, שבתחילת שנות המנדט הבריטי היה זעיר ממש, ניזונו במידה רבה מההעפלה. 120 אלף היהודים שעלו ארצה במסגרת זו, הגדילו את היישוב, עד שבתש"ח-1948 הוא היה מסוגל לעמוד טוב יותר במלחמת העצמאות; ד. המונח היהודי העתיק, "כל ישראל ערבים זה לזה" חידש את ימיו בתקופת ההעפלה. יהודים מכל העולם, מארץ-ישראל ומהתפוצות, התגייסו בהמוניהם להצלחת המפעל. הם שימשו כמפקדים, ימאים, קשרים, ארגנו מזון ודלק לאניות מעפילים, הסיעו את המעפילים, רובם ככולם שרידי השואה, ועמיתיהם המתינו למעפילים שירדו מהאניות בחופי הארץ; ה. באמצעות ההעפלה חולצו מאירופה שקיבלה את צבעי צלב הקרס רבבות יהודים - הן לפני מלחמת העולם השנייה והן במהלכה. יש רק להצטער שבגלל קשיים והפרעות מצד הבריטים המספרים לא היו גדולים יותר; ו. מקובל להניח שההעפלה תרמה להחלטה ההיסטורית של האו"ם ב-29 בנובמבר 1947. ביקורה של ועדת החקירה של האו"ם (UNSCOP) בארץ-ישראל בעיצומה של תקופת המאבק והגעתה של אניית המעפילים "אקסודוס", וכן ביקור נוסף שלה במחנות הפליטים היהודיים באירופה, שכמעט כולם הצהירו על רצונם העז לעלות לארץ, שכנעו את חברה כי הפתרון לבעיית ארץ-ישראל היא הקמת מדינה יהודית, וזו תפתור את בעיית הפליטים שרידי השואה, ששום מדינה לא הייתה מוכנה לקלטם; ז. תרומה נוספת של ההעפלה הייתה בבניית הכוח הימי של מדינת ישראל בשנותיה הראשונות. אילולא פעילות ההעפלה עוד מלפני מלחמת העולם השנייה ובעיקר לאחריה - לא היו מדינת ישראל וצה"ל זוכים במומחים מכל הסוגים. הקורסים של הפלי"ם, הזרוע הימית של הפלמ"ח, הכשירו רבים. עוד ב"הפועל" תל-אביב הייתה סקציה ימית שעשתה את צעדיה הראשונים בירקון וראשוני הפעילים בהעפלה יצאו ממנה; גם לצי האזרחי תרמה ההעפלה, בעיקר בימים הקריטיים של מלחמת העצמאות. ב"מוסד לעלייה ב" נצבר ניסיון עצום בארגון, בשינוע של אנשים ובהעברת מטענים. כאשר הגיעה שעת המבחן הגדולה, ב-1948, חלק גדול מהניסיון הזה הועבר לרשות המדינה המוקמת ואלפי טונות של ציוד מלחמתי הגיעו ארצה בימים הגורליים ביותר; ט. ההעפלה יצרה דמות של "יהודי חדש" - הן בקרב העולים והן בקרב ה"מעלים". אין ספק שהיא זקפה את קומתם של רבבות, בים וגם ביבשה, שראו עצמם ככוח מרכזי של מאבק העם לעצמאות; י. ואחרון, אך לא אחרון בחשיבותו: היא המציאה מחדש את המושג "מאבק לעצמאות". מעולם, בשום מקום ובשום זמן, לא הייתה תנועה לאומית שעסקה בהעברת רבבות רבות לארץ המולדת. כל אותם רבבות, המפקדים ואנשי השורה, היו גיבוריה של אפופיאה זו. בעיקר המעפילים - נשים, גברים, זקנים ואף ילדים. כולם היו חיילים בצבא ההעפלה.